

Rozhovor s profesorom G. Kucharczykom.

Protestantská reformácia: Začiatok sekularizácie Európy? (2. časť)

11. marca 2022 ✝ Cirkev Spoločnosť ✝ Rozhovory

Prečo svet pred reformáciou nedokázal Martina Luthera zastaviť? Aké sú náboženské dôsledky zmeny postoja k prvotnému hriechu? Odpovede na tieto, ale i ďalšie otázky Kacpera Kitu z portálu nlad.pl sa dozviete v II. časti rozhovoru s Grzegorzom Kucharczykom, poľským historikom, profesorom humanitných vied, ktorý sa špecializuje na dejiny politického myslenia 19. a 20. storočia a nemecké dejiny.

Grzegorz Kucharczyk

zdroj: wikimedia commons

pokračovanie I. časti rozhovoru

Prečo svet pred reformáciou nedokázal Luthera zastaviť, ak bol takou postavou, ako tu opisujeme v takých temných farbách? Obvinili by ste z toho cisára a pápeža, ktorí sa v tom čase nevedeli dohodnúť? Mali by sme sa na všeobecné problémy kresťanského sveta pozrieť širšie? Ak má byť tento svet pre nás pozitívnym referenčným bodom, musíme identifikovať jeho omyly...

Samozrejme, existuje celý konglomerát príčin. Treba spomenúť aj faktor svetskej moci, ktorý bol pri podpore herézy úplne nový. K tomu sa pridáva celý rad záujmov v Nemeckej ríši na začiatku 16. storočia. Súperenie medzi kniežatami, ale aj v rámci jednotlivých kniežacích rodov, ako napríklad medzi Vettinovcami, ktorí vládli v Sasku, alebo medzi rôznymi frakciami v jednotlivých mestách. Lutherovo učenie bolo často prijímané v rámci rôznych mocenských bojov v mestách.

Treba pripomenúť, že Cirkev začala znovu dobývať stratené územia. Zásada „*cuius regio, eius religio*“ alebo „koho moc, toho náboženstvo“ bola prijatá na Ríšskom sneme v roku 1555 na výslovnú a ultimatívnu žiadosť protestantskej strany. Protestanti sa obávali, že Cirkev, ktorá získa späť svoju duchovnú a

intelektuálnu silu, časom získa späť aj stratené územia. Preto bol prijatý tento, ako povedal prímas Wyszyński, neľudský princíp s dramatickými dôsledkami.

Katolícky princíp opísal Žigmund August: „*Nebudem vládcom vašich svedomí*“, keď ho nekatolícka väčšina v senáte vyzvala, aby sa po vzore Henricha VIII. vyhlásil za hlavu národnej cirkvi.

A aké sú náboženské dôsledky zmeny postoja k prvotnému hriechu? Vo svojej knihe citujete profesora Gogacza, podľa ktorého v Lutherovom prípade „prvotný hriech natoľko poškodil ľudskú prirodzenosť, že ju nie je možné úplne vyliečiť“...

To je presne protestantská vízia. Katolícke učenie hovorí o narušení alebo zranení ľudskej prirodzenosti, ale nie o jej úplnom skazení. Všimnime si, že to má dôsledky aj pre mariológiu. Preto je v protestantizme kult Matky Božej *ex definizione* vylúčený, pretože podľa nich bola prirodzenosť človeka úplne zničená prvotným hriechom. Cirkev učí, že bola iba zranená a že Pannu Máriu od prvotného hriechu uchránila zvláštna milosť. V protestantskom svete také čosi nepripúšťajú.

To má aj politický význam. Teória dvojsečného meča, ktorú Luther prepracoval pre vlastné potreby, v skutočnosti znamenala *carte blanche* pre svetskú moc. Tu sa, samozrejme, môžeme zamyslieť nad tým, ako sa to neskôr premietlo do celej politickej kultúry nášho západného suseda.

Práve Luther sa zdá byť prototypom myšlienky, že štát môže robiť akékoľvek zlé veci a stačí, aby sa mu človek vzoprel vo svojom svedomí, pretože je viac zaviazaný štátu ako svojmu náboženstvu. Môžete ísť so svojimi závermi tak ďaleko, alebo som to príliš zjednodušil?

Je to dôsledok tohto spôsobu myslenia a presvedčenia, že štát je, alebo by v každom prípade mal byť, všemocný. Štát sa stáva akýmsi novým bôžikom. Svedomie je odtrhnuté od autority danej neomylnému učiteľskému úradu Cirkvi, ktorý bol pre človeka referenčným bodom. A aký je teraz referenčný bod? Moje vlastné pocity. To otvára perspektívu idealistickej filozofie, teda „*cítim, myslím, toto je môj vesmír, v ktorom ja určujem pravidlá*“ – všetky tie kantovské maximy. S ich fatálnymi dôsledkami pre nemeckú kultúru.

Dá sa teda povedať, že Luther je intelektuálnym predkom nemeckých filozofov tohto hnutia? Teraz ste spomenuli Kanta, ale v knihe tiež píšete, že Hegel obdivoval Luthera práve v súvislosti so „zmierovaním“, samozrejme, veľmi nerovným spôsobom, štátu a cirkvi. Prečo je Luther hrdinom pre toľkých nemeckých filozofov, ktorí mali neskôr obrovský vplyv na celú Európu?

Luther je vnímaný ako osloboditeľ. Ako ten, kto spochybnil autoritársku rímsku Cirkev. Aj tu sa prejavuje veľmi silný protirímsky syndróm, ktorý bol v nemeckej kultúre prítomný prakticky už pred reformáciou. Ak si prečítate správu o Lutherovom prejave na Ríšskom sneme vo Wormse v roku 1521, zistíte, že najväčší ohlas dosiahol tým, že sa inteligentne pohral s protirímskymi náladami. Luther sa prezentoval ako niekto, kto hovorí v mene tzv. nemeckých slobôd proti rímskym uzurpáciám.

Zdroj: wikimedia commons

Nepriateľstvo voči rímskej civilizácii alebo Rímu vo všeobecnosti bolo hlboko zakorenené a rezonovalo v nasledujúcich storočiach, a preto bol Luther tak dobre prijatý. Tu si pripomenieme krásne slová, ktoré kedysi vyslovil blahoslavený prímas Wyszyński: „*Poľský národ sa môže nazývať rímskym, pretože krst Meška nás včlenil do rímskej civilizácie.*“ Naši západní susedia však už nejaký čas nejdú po ceste s rímskou civilizáciou.

Tu sa dostávame k zásadnej otázke, ktorú kladiem aj preto, že ste jedným z popredných poľských odborníkov na nemecké dejiny. Boli Nemci pred reformáciou hovorovo povedané dobre christianizovaní? Boli niekedy hlbšie zakorenení v latinskej civilizácii alebo sa to jednoducho nepodarilo?

Niektorí ľudia hovoria, že Nemci boli zle pokrstení, ale to je samozrejme tvrdenie v úvodzovkách. Ťažko povedať, či sa to nepodarilo. Udalosti, ktoré sa začali v roku 1517, nepovažujem za nevyhnutné. Nehovorím, že to tak muselo byť, že to tak muselo skončiť, pretože všetko tomu nasvedčovalo. Pozrime sa na pôsobenie svätého Petra Kanízia v bavorských alebo rakúskych krajinách (jezuitský kazateľ, ktorý žil v rokoch 1521 až 1597, pozn. K. K.). Pôsobil v mnohých oblastiach, ktoré boli v tom čase protestantské, ale dnes sa nám zdajú byť tradične katolícke. Protestantizmus tam bol silný, ale vďaka činnosti svätcov, ako bol on, sa to podarilo zvrátiť. Všetko sa dalo zvrátiť, ale do hry vstúpili materiálne a politické záujmy ríšskych kniežat a slabosť tých, ktorí mali brániť katolícku vieru v samotnej ríši.

„V samotnej ríši“, na čele ktorej bol, samozrejme, cisár. Slávne stretnutie s Lutherom zorganizoval cisár Karol V. Ako v tejto súvislosti hodnotíte jeho činnosť v tejto oblasti? Karol V. je často vykresľovaný ako tragická postava, katolík, ktorý bol akýmsi Donom Quijotom univerzalistickej Christianitas. Môžeme hovoriť o nejakom zanedbaní z jeho strany?

Treba povedať, že vo chvíli, keď sa Karol V. dostáva k moci, teda v rokoch 1519 – 20, sa už začína reformácia. Hneď tu máme Lutherov definitívny rozchod s Rímom. Cisár má necelých 20 rokov a je skutočne veriacim katolíkom. Lenže on má v hlave celé impérium vrátane koloniálnej ríše a konfliktu s Francúzskom o Apeninský polostrov. To ho pohltilo a navyše bol stále španielskym kráľom. To všetko ho odťahovalo od Ríše. Bol v Ríši, ale nepravidelne. Dalo by sa povedať, že iba občas. A práve tu sa odohrala zásadná otázka. Hoci bojoval s protestantským táborom, nikdy sa im nevenoval natoľko, aby dosiahol konečné víťazstvo rímskej veci v cisárstve, v Ríši. To malo neskôr ďalekosiahle dôsledky, napríklad v podobe tridsaťročnej vojny.

Prečo bol Luther nemeckými nacionalistami aj v 19. storočí tak horlivo prijímaný ako výsostne nemecký hrdina? Vo svojej knihe citujete autorov, ktorí ho dokonca nazývali nemeckým *führerom*, vodcom Nemecka - samozrejme, v 19. storočí, teda pred vznikom NSDAP. Je spravodlivé vykresľovať ho ako germánskeho vodcu, ktorý vedie národ proti cudziemu, zvonka nanútenému náboženstvu? Aký dôležitý bol tento prvok?

Ako som už povedal, Luther vo svojej propagande apeloval na protirímske nálady. Samozrejme, nebol to nacionalizmus 20. alebo 19. storočia. Luther však určite veľmi prispel tým, že postavil germánstvo proti Rímu. To potom rezonovalo v celej nemeckej kultúre, a to aj politicky. Keď v roku 1817 pri príležitosti 300. výročia reformácie usporiadali *Burschenschaft*y na hrade Wartburg prvé veľké pálenie kníh v Nemecku, v plameňoch sa ocitol *Napoleonov kódex*, *Kódex kánonického práva* a spisy katolíckych spisovateľov. Takto sa s nimi zaobchádzalo – všetky tieto tituly boli zahraničné, nenemecké knihy (*Burschenschaft*s boli spolky nemeckých študentov s nacionalistickými a liberálnymi sympatiami. Pri príležitosti 300. výročia reformácie študenti usporiadali nacionalistickú demonštráciu na hrade Wartburg, kde sa Luther takmer rok skrýval po tom, čo saský kurfirst predstieral jeho smrť – K. K.).

Luther bol v roku 1883, v deň 400. výročia svojho narodenia, vymenovaný za nemeckého *führera*. To samozrejme neznamena, žeby Martin Luther v roku 1933 hlasoval za NSDAP, hoci netreba zabúdať, že v rokoch 1932 a 1933 za NSDAP hlasovali najmä protestantské provincie.

Vo svojej knihe spomínate, že pápeži, ktorí písali o reformácii, spomínali medzi jej príčinami, ako to urobil svätý Pius X., „snahu o novosť a doktrínalnu slobodu“. Môžeme to jasne spojiť so súčasnou situáciou Cirkvi. V súčasnom kresťanstve sa šíri honba za novinkami a doktrínalna sloboda sa čoraz viac rozširuje...

Táto analógia je do značnej miery legitímna. Honba za novinkami – „*je v našej moci začať svet – alebo tiež Cirkev – odznova*“ – je snom všetkých revolucionárov. To si želal aj Martin Luther a ďalší vodcovia ostatných významných reformačných frakcií. Toto presvedčenie dnes vidíme napríklad u niektorých, ktorí používajú zámienku synodálnej cesty, najmä vo vlasti Martina Luthera. Zdá sa im, že je možné začať Cirkev odznova. Všimnime si, že tu nejde o duchovné záležitosti, o obrátenie, ale o moc. Ako v každej revolúcii.

To je otázka, ktorá sa pri Lutherovi vynára sama. Naozaj veril, že vytvára nové, opravdivé kresťanstvo? Pri sledovaní jeho konania nie je ťažké nadobudnúť dojem, že je veľmi vypočítavé. Ako inak ho možno opísať, keď napríklad nemeckému kniežatstvu udelí „povolenie“ vziať si druhú manželku, ale vystríha, že to nesmie zverejniť. Je to karikatúra. Bol Luther len šikovný politik? Zjavne neseďme v jeho hlave...

Neseďme v jeho hlave, ani v jeho srdci, ale určite, ako sme už hovorili, môžete vidieť rozpor medzi slovami a činmi. Podľa toho môžeme rozpoznať, či sa niekto blíži k tomu, aby bol „*autentickým učeníkom evanjelia*“, aby sme použili jazyk protestantizmu alebo nie. V prípade Martina Luthera je to rovnaké – slová verus skutky. Slová odsúdenia rímskej Cirkvi, tvrdenia, že je autoritatívna, svojvoľná, krutá. Ak to porovnáme so životom a rozhodnutiami samotného Martina Luthera, vidíme, že slová sa nedajú zakryť skutkami. A to je pravdepodobne odpoveď na Vašu otázku.

A posledná otázka na dnes. Sú Luther a ním podporovaná nemilosrdná vojna, boj za vytvorenie nového sveta, predzvesťou moderných totalít? Hovorili sme už o nacistoch,

ktorí sa vo svojej propagande odvolávali na Luthera, na svoje akcie proti Židom. Keď som čítal o Lutherovi, spomenul som si na Mao Ce-tunga, ktorý bol tiež presvedčený o svojej jedinečnosti, bol hrdý, ale aj vulgárny. Obaja mali radi vulgarizmy, obaja radi hovorili o vyprázdňovaní alebo o záchodoch. Obaja mali radi zhýralosť. Obaja sa tešili z možnosti vyvraždiť svojich nepriateľov v mene budovania lepšieho sveta - v knihe citujete, ako sa Luther opája vyhlídkou na „umývanie rúk v krvi kardinálov“ a smeje sa ich utrpeniu. Máme tu prototyp tyranie v mene údajnej utopickej slobody?

Samozrejme, že Mao Ce-tung a Martin Luther predstavujú z hľadiska historickej reality dva odlišné svety. Obaja sú však pevne presvedčení, že je v ich moci – povedané slovami francúzskeho revolucionára – poprieť celú minulosť a začať niečo úplne nové. Taká *tabula rasa*. V tomto zmysle je jeden aj druhý revolučný. Ako povedal blahoslavený prímás Wyszyński, „**revolúcia je organizované barbarstvo**“. V oboch prípadoch – Mao Ce-tunga aj Martina Luthera – máme pokrytie týchto slov v realite. Takže áno, na tejto rovine možno nájsť tento druh analógie.

Preklad zo stránky nlad.pl

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/rozhovor-s-profesorom-g-kucharczykom-protestantska-reformacia-zaciatok-sekularizacie-europy-2-cast/>